

Salman Rushdie

NŮŽ

Přemítání po pokusu o vraždu

PŘELOŽILA MARTINA NERADOVÁ

PASEKA

Nůž

Vyšlo také v tištěné verzi

**Pa
se
ka**

Salman Rushdie

Nůž – e-kniha

Copyright © Paseka, 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

**Pa
se
ka**

NŮŽ

Salman Rushdie

NŮŽ

PŘEMÍTÁNÍ PO POKUSU O VRAŽDU

PASEKA

Přeložila Martina Neradová

KNIFE

Copyright © 2024, Salman Rushdie

All rights reserved

Translation © Martina Neradová, 2024

ISBN 978-80-7637-528-4

ISBN ePUB: 978-80-7637-635-9

ISBN MOBI: 978-80-7637-636-6

ISBN PDF: 978-80-7637-637-3

Tuto knihu věnuji mužům a ženám,
kteří mi zachránili život.

ČÁST PRVNÍ

Anděl smrti

1.

Nůž

Jednoho slunečného pátečního dopoledne, 12. srpna 2022 ve tři čtvrtě na jedenáct, mě ve městě Chautauqua v západním cípu státu New York napadl a málem ubodal mladík jen okamžik poté, co jsem usedl na pódium v amfiteátru tamní instituce, abych promluvil o tom, jak je důležité chránit spisovatele před potenciálními útoky.

Doprovázel mě Henry Reese, který spolu se svou ženou Diane Samuelsovou vymyslel projekt City of Asylum, v jehož rámci nabízí město Pittsburgh útočiště mnoha spisovatelům, kteří se ve svých domovských zemích ocitli v ohrožení života. S Henrym jsme chtěli mluvit o tom, jak na americké půdě vytvářet bezpečný prostor pro zahraniční spisovatele, i o mém angažmá v začátcích projektu. Naše vystoupení mělo být součástí celotýdenního programu v Chautauqua Institution nazvaného „Víc než jen azyl: nová definice amerického domova“.

Na plánovanou rozmluvu ale nakonec nedošlo. Jak jsem měl záhy zjistit, zmíněný amfiteátr pro mě onoho dne bezpečným prostorem rozhodně nebyl.

Ten okamžik se mi dodnes odvíjí před očima jako ve zpomaleném záběru. Dívám se, jak muž vyskočí z obecenstva a blíží se ke mně, neunikne mi jediný krok jeho prudkého sprintu. Vidím sám sebe, jak vstávám a otáčím se k němu čelem. (V této pozici už zůstanu. Nikdy se od něho neodvrátím. Do zad mě nebudne ani jednou.) Zvednu levou ruku v sebeobránném gestu. Muž do ní zaboří nůž.

Následuje sprška bodných ran, do krku, do hrudníku, do oka, všude. Cítím, jak se mi podlamují nohy, a padám.

Ve čtvrtek 11. srpna jsem prožil svůj poslední nevinný večer. S Henrym a Dianou jsme se bezstarostně procházeli po areálu Chautauqua Institution a posléze si dopřáli příjemnou večeři v restauraci 2 Ames, na nároží parku Bestor Plaza. Vzpomínali jsme na proslov o mém zapojení do vzniku mezinárodní sítě měst poskytujících útočiště literátům v ohrožení, který jsem přednesl před osmnácti lety v Pittsburghu. Henryho a Dianu můj příspěvek oslovil a rozhodli se připojit na seznam azylových měst také Pittsburgh. Začali jedním domkem, v němž ubytovali čínského básníka Chuanga Sianga, který vnější stěny svého nového domova zkrášlil básní vyvedenou velkými bílými čínskými znaky. Postupně se jejich projekt rozrostl v celou ulici azylových domů, Sampsonia Way, v severní části města. Měl jsem radost, že můžu jejich úspěch slavit spolu s nimi.

To jsem ještě nevěděl, že tou dobou se už v areálu Chautauqua Institution pohybuje muž, který se mě pokusí

zabít. Aby pronikl dovnitř, prokázal se padělaným průkazem s falešným jménem sestaveným ze jmen skutečných, známých šiitských extremistů, a už když jsme volnou chůzí kráčeli na večeri a posléze se vraceli do penzionu, kde jsme byli ubytováni, nemohl být daleko, už pár dní se potloukal kolem, spal pod širákem, obhlížel si místo, kde se chystal zaútočit, a spřádal svůj plán, aniž ho zaregistrovaly bezpečnostní kamery nebo si ho všimla ostraha. Mohli jsme na něj kdykoli natrefit.

Nechci ho tu jmenovat. Toho Atentátníka, vraha Aspiranta, Akčního hlupáka, který se na základě mylných Asociací dopustil bezmála smrtícího Ataku... Přistihl jsem se, budiž mi odpuštěno, že o něm v duchu přemýšlím jako o Asociálním oslovi. Pro účely tohoto textu nicméně volím korektnější označení „A.“. Jak ho tituluji v soukromí svého domova, do toho nikomu nic není.

Onen „A.“ se ani nenamáhal zjistit si o někom, koho hodlal zabít, něco bližšího. Sám připustil, že z mé tvorby četl sotva dvě stránky a na YouTube si pustil pár videonahrávek, v nichž se objevuju, a víc nepotřeboval. Z toho lze odvodit, že ať už mě napadl z jakéhokoli důvodu, kvůli *Satanským veršům* to nebylo.

V této knize se pokusím pochopit, o co ve skutečnosti šlo.

Brzy ráno 12. srpna jsme na slunné terase velkolepého hotelu Athenaeum náležejícího Chautauqua Institution posnídali se sponzory akce, kvůli které jsme přijeli. Já si na bohaté snídaně nepotrpím, a tak jsem se spokojil s kávou a croissantem. Seznámil jsem se s ředitelem programu slovesných umění, haitským básníkem Sonym Tonem-Aimem, který nás měl

uvést na jeviště. Chvilí jsme se věnovali zdvořilostní knihomilské konverzaci stran hanebnosti či přínosnosti objednávání nebo neobjednávání nových titulů na Amazonu. (Přiznal jsem, že si občas něco objednám.) Potom jsme prošli hotelovou lobby a přes malé náměstí jsme zamířili do zákulisí amfiteátru, kde mě Henry představil své více než devadesátileté matce, což bylo milé.

Těsně předtím, než jsme vyšli na pódium, jsem obdržel obálku se šekem – honorářem za účast. Zastrčil jsem si ji do náprsní kapsy saka a šlo se na věc. Spolu se Sonym a Henrym jsme vstoupili na jeviště.

Amfiteátr má kapacitu přes čtyři tisíce diváků. Plno nebylo, ale lidí přišlo hodně. Sony přešel do levé části pódia a stručně nás představil. Mě usadili vpravo. Obecenstvo nás odměnilo vřelým potleskem. Vzpomínám si, že jsem zvedl ruku v děkovném gestu. Potom jsem koutkem pravého oka zahlédl poslední věc, kterou mé oko kdy uvidí: jak ke mně z pravé strany hlediště běží muž v černém. Černý oděv, černá kukla. Neúprosně se řítíl mým směrem: balistická střela s plochou dráhou doletu. Vstal jsem a pozoroval, jak se blíží. Nepokusil jsem se utéct. Byl jsem úplně ochromený.

Od chvíle, kdy ajatolláh Rúholláh Chomejní vydal svůj nechvalně proslulý rozsudek smrti, který se vztahoval nejen na mě, ale také na každého, kdo se podílel na vydání *Satanských veršů*, uplynulo tou dobou třiatřicet let a šest měsíců a přiznávám, že jsem si během nich občas představoval, jak na tom či onom veřejném fóru povstane atentátník a půjde po mně přesně tak, jak po mně šel teď. Proto jsem si při pohledu na tu vražednou siluetu ze všeho nejdřív pomyslel: *Tak to jsi ty. Tady tě máme*. Traduje se, že poslední slova Henryho Jamese zněla: „Tak to konečně přišlo, ta významná událost.“ I pro mě

si přišla smrt, ale nijak významné mi to nepřipadalo. Zdálo se mi, že jde o anachronismus.

Moje druhá myšlenka tudíž byla: *Teď? Vážně? Je to už tak dávno. Proč teď, po tolika letech?* Svět se jistě od té doby posunul a tohle téma je uzavřené. Ale přesto se našel svého druhu cestovatel v čase, vrahounský stín z minulosti, který se ke mně rychle přibližoval.

V amfiteátru jsem to dopoledne neviděl žádnou ostrahu – Jak to? Nevím! –, a tak měl útočník volnou cestu. Já tam jen stál a hloupě na něho zíral, přikovaný k podlaze jako zajíc ve světle reflektorů.

Pak se dostal až ke mně.

Nůž jsem vůbec neviděl, nebo si to alespoň nepamatuju. Nevím, jestli byl dlouhý, nebo krátký, jestli měl čepel širokou jako polní nože, nebo úzkou jako štíhlé dýky, jestli byl zahnutý, nebo měl zoubkové ostří jako nůž na chleba, jestli šlo o vystřelovací nůž, jaký nosí děti ulice, nebo jen obyčejný porcovací nůž odcizený z matčiny kuchyně. Je mi to jedno. Použitelný byl, neviditelná zbraň splnila svou funkci.

Dva dny před odletem do Chautauquy se mi v noci zdálo, že mě napadl muž s kopím v ruce, římský gladiátor v aréně. Burácející publikum prahlo po krvi. Křičel jsem a válel se po zemi, abych se pokud možno vyhnul gladiátorovým výpadům. Takový sen jsem neměl poprvé. Ve dvou předchozích případech, kdy moje snové já válelo zběsilé sudy, mé skutečné, spící a rovněž křičící já shodilo své – moje – tělo z postele, a když žuchlo na podlahu, probudil jsem se bolestí.

Tentokrát jsem z postele nespadl. Moje žena Eliza – spisovatelka, básnířka a fotografka Rachel Eliza Griffithsová – mě

stihla vzbudit právě včas. Posadil jsem se v posteli, otřesený barvitostí a brutalitou svého snu. Připadalo mi to jako předtucha (ačkoli na předtuchy nevěřím). Akce v Chautauquě, na níž jsem měl vystoupit, se koneckonců také konala v amfiteátru.

„Nechce se mi tam,“ řekl jsem Elize. Jenže už se mnou počítali – počítal se mnou Henry Reese, událost byla už delší dobu inzerována, prodávaly se na ni lístky – a já měl za svou účast dostat velkorysou odměnu. Shodou okolností nás zrovna čekaly větší výdaje na domácnost; potřebovali jsme zrenovovat starý klimatizační systém, protože hrozilo, že co nevidět zkolabuje, a tak by nám slíbené peníze přišly velmi vhod. „Radši bych měl jet,“ usoudil jsem.

Město Chautauqua bylo pojmenováno po jezeře, na jehož břehu stojí. „Chautauqua“ je slovo z erijštiny, jíž mluvili Erijové, ale protože jazyk i lidé tohoto národa vyhynuli, není jisté, co přesně znamenalo. Mohly to být „dvě mokasíny“, „pytel stažený uprostřed“, nebo něco úplně jiného. Možná se to jméno vztahuje ke tvaru jezera, možná ne. Některé věci pohltí minulost, kde skončíme my všichni, a většina z nás upadne v zapomnění.

Poprvé jsem na to slovo narazil v roce 1974, zhruba v době, kdy jsem dopsal svůj první román. Objevilo se v literární senzaci toho roku z pera Roberta M. Pirsiga nazvané *Zen a umění údržby motocyklu*. Z téhle kultovní knihy si toho moc nepamatuju – motorky ani zen buddhismus mě moc nezajímají –, zato si vzpomínám, že se mi líbilo to zvláštní slovo i představa přednášky, šotóky, kde se rozebírají nejrůznější myšlenky v atmosféře tolerance, otevřenosti a svobody. Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se hnutí šotóky rozšířilo z města u jezera napříč Amerikou a Theodore Roosevelt je nazval „tou nejameričtější věcí v celé Americe“.

Sám jsem v Chautauquě už jednou vystoupil: v srpnu 2010, téměř přesně o dvanáct let dříve. Měl jsem v živé paměti útulné, poklidné prostředí Chautauqua Institution, úhledné, čisté ulice v okolí amfiteátru lemované stromy. (Avšak k mému překvapení se jednalo o úplně jiný amfiteátr. Ten starý strhl v roce 2017 a na jeho místě zbudovali nový.) V areálu žila idylická komunita šedovlasých liberálů, kteří tu bydleli v pohodlných dřevěných domech, jež nebylo třeba zamykat. Pobývat na tomhle místě znamenalo navrátit se v čase do někdejšího nevinného světa, který možná vždycky existoval pouze ve snech.

Onoho posledního nevinného večera, dne 11. srpna, jsem stál o samotě před penzionem a díval se, jak na jezero dopadá jasné světlo měsíce v úplňku. Sám, obklopený nocí, jen já a měsíc. První králové jihoindické Vidžajanagarské říše z mého románu *Vítězné město* odvozují svůj původ od boha Měsíce, čímž se přihlašují k „lunární rodové linii“, kam mezi jinými patří také Pán Křišna a mocný válečník Ardžuna z eposu *Mahábhárata*, staroindická obdoba řeckého Achilla. Líbila se mi myšlenka, že místo výpravy mrzkých pozemšťanů na Měsíc, v lodi, jež byla kupodivu pojmenována Apollo po řeckém bohu Slunce, sestoupila lunární božstva z Měsíce na Zem. Chvilí jsem tam zůstal stát zalitý měsíčním svitem, hlavu plnou všeho, co mám s tímhle satelitem spojené. Vzpomněl jsem si na apokryfní historku o tom, jak si Neil Armstrong poté, co stanul na Měsíci, zamumlal: „Hodně štěstí, pane Gorsky,“ protože byl jako malý chlapec v Ohio svědkem manželské hádky mezi sousedy, kdy se panu Gorskému toužícímu po orálním uspokojení dostalo pádné odpovědi od paní Gorské: „Dočkáš se, až se ten kluk odvedle projde po Měsíci.“ Ta historka je bohužel smyšlená, ale moje přítelkyně Allegra Hustonová ji přetvořila ve vtipný scénář ke krátkému filmu.

Upamatoval jsem se také na povídku „Vzdálenost Měsíce“ ze sbírky Itala Calvina *Kosmické grotesky* o době, kdy byl Měsíc mnohem blíže Zemi než teď, dalo se na něj vyskočit a milenci ho využívali pro svá dostaveníčka.

A vzpomněl jsem si i na animovaný film *Billy Boy* od Texe Averyho o kúzletí, které snědlo Měsíc.

Podobné volné asociace jsou mému mozku vlastní.

Nakonec jsem si vybavil ještě čtrnáctiminutový němý snímek Georgese Mélièse z roku 1902 *Cesta na Měsíc*, klasiku z počátků kinematografie o prvních lidech, kteří dolétli na Měsíc v kapsli ve tvaru projektilu vystřelené z nesmírně dlouhého kanonu, oblečení v redingotu, s cylindrem na hlavě a deštníkem v ruce. Nejznámější okamžik filmu – přistání na Měsíci – vypadá následovně:

V duchu jsem viděl záběr, kdy vesmírná loď poraní pravé oko Měsíce, aniž jsem tušil, jaký osud si pro mé pravé oko nachystalo dopoledne příštího dne.

Zpětně se na toho šťastného muže, na sebe, dívám, jak tam oné čtvrtetní srpnové noci stojí, ponořený v letní záři měsíce. Je šťastný, protože se nachází na krásném místě, protože je zamilovaný a protože dopsal svůj román – právě dokončil

úplně poslední věc, korekturu vysázeného textu – a první čtenáři jsou z knihy nadšení. Se svým životem je spokojený. Ale my víme něco, co on ne. My víme, že šťastnému muži u jezera hrozí smrtelné nebezpečí. On o tom nemá nejmenší ponětí, tudíž se o něho strachujeme ještě víc.

Tak vypadá umělecký prostředek, jemuž se říká anticipace neboli předznamenání budoucích událostí. Jedním z nejvýzdvihovanějších příkladů předznamenání je slavný začátek *Stároků samoty*. „O mnoho let později, když stál před popravičím čertem...“ Jestliže jakožto čtenáři víme něco, co postava knihy vědět nemůže, chceme ji varovat. *Utíkej, Anne Franková, zítřka objeví tvou skrýš*. Když o té poslední bezstarostné noci přemýšlím, dopadá na mé vzpomínky stín budoucnosti. Ale varovat se nemůžu. Na to je příliš pozdě. Mohu leda odvyprávět, co se stalo.

Zde ho vidíme, muže stojícího o samotě ve tmě, neznalého nebezpečí, které už číhá za dveřmi.

A zde vidíme, jak se chystá do postele. Ráno se jeho život změní. Ale o tom ten nevinný chudák neví. Uspnul.

A zatímco spí, valí se na něho budoucnost.

Až na to, že je to ve skutečnosti minulost, jakkoli je to zvláštní, valí se na mě má vlastní minulost, není to snový gladiátor, ale maskovaný muž s nožem, odhodlaný vykonat rozsudek smrti vynesený před více než třiceti lety. Ve smrti jsme všichni včerejšími lidmi navždy uvězněnými v minulém čase. Do téhle klece mě zamýšlel vsadit nůž.

Kdepak budoucnost. Byla to vzkříšená minulost, která mě zamýšlela strhnout zpět v čas.

Proč jsem nebojoval? Proč jsem neutekl? Stál jsem tam jako piňata a nechal jsem ho, aby mě rozbil. Jsem tak nemohoucí,

že jsem se nedokázal vzchopit ani k sebenepatrnějšímu pokusu o obranu? Byl jsem natolik odevzdaný osudu, že jsem se rozhodl před svým vrahem jednoduše kapitulovat?

Proč jsem nejednal? Tuto otázku se za mě pokoušejí zodpovědět ostatní, rodina a přátelé. „Bylo ti pětasedmdesát. Jemu čtyřiadvacet. Nestačil bys na něho.“ „Nejspíš jsi byl v šoku ještě dřív, než se k tobě dostal.“ „Co jsi měl dělat? Určitě by tě doběhl a ozbrojený jsi nebyl.“ A opakovaně: „Kde byla sakra ochranka?“

Vážně nevím, co si o tom myslet ani jak se k tomu postavit. Jsou dny, kdy je mi trapně, až stydno, že jsem se ani nepokusil bránit. Jindy si říkám, nebud' vůl, co myslíš, že jsi mohl dělat?

Svou nečinnost si neumím vysvětlit líp než takto: kdo se stane terčem fyzického útoku, prodělá krizi chápání skutečnosti. Děti na cestě do školy, věřící v synagoze, zákazníci v supermarketu, muž na pódiu v amfiteátru takříkajíc obydlují stabilní obraz světa. Škola je místo, kde probíhá vzdělávání. Synagoga je místo, kde se konají bohoslužby. Supermarket je místo, kde se nakupuje. Pódium je prostor určený k vystoupením. To je rámeček, v němž se lidé vidí.

Násilí takové obrazy rozbíjí na kousky. Lidé najednou neznají pravidla – nevědí, co říct, jak se chovat, jakou volbu učinit. Ztrácejí představu o povaze věcí. Realita mizí a nahrazuje ji nesrozumitelnost. Racionální přemýšlení je nahrazeno strachem, panikou a paralýzou. Už nejde „uvažovat jasně“, protože v přítomnosti násilí nevědí, jak by jasné uvažování mělo vypadat. Lidé – my – ztrácejí vyrovnanost, propadají šílenství. Náš mozek náhle netuší, jak fungovat.

Onoho krásného dopoledne, v onom atraktivním prostředí se ke mně přihnalo násilí a moje realita se zhroutila. Snad

není příliš překvapující, že jsem v těch několika vteřinách, které jsem měl k dispozici, nevěděl, co dělat.

V prvních dnech po útoku, kdy jsem ležel na nemocničním lůžku a různé části mého těla držely pohromadě kovové svorky, jsem hrdě říkal každému, kdo byl ochoten poslouchat: „Ani na okamžik jsem neztratil vědomí, všechno si pamatuju.“ Teď už vím, že to nebyla pravda. Pravda je, že jsem si mlhavě uvědomoval své okolí a neupadl jsem do úplného bezvědomí, ale moje pozorovací schopnosti ani zdaleka nefungovaly na sto procent. Mé sebejisté tvrzení pravděpodobně umocnily silné léky proti bolesti, které mi tou dobou podávali – fentanyl, morfium a tak dále. Následující popis je proto koláží složenou ze střípků vzpomínek poslepovaných výpověďmi očitých svědků a reportážemi v médiích.

Ucítíl jsem velmi tvrdý úder do pravé čelisti. Vzpomínám si, že jsem si pomyslel: *Zlomil mi čelist. Vypadají mi všechny zuby.*

Nejdřív jsem měl za to, že mě uhodil někdo, kdo ví, jak se ohánět pěstmi. (Později jsem se dozvěděl, že útočník chodil na hodiny boxu.) Teď vím, že pěst svírala nůž. Po krku se mi začala řinout krev. Jak jsem padal, uvědomil jsem si, že mi stříká na košili.

Potom se v rychlém sledu za sebou udála řada věcí, jejichž pořadím si nejsem jistý. Hluboký zásah nožem mi zpřetrhal všechny šlachy a většinu nervových vláken v levé ruce. Můj krk zasáhly nejméně dvě další bodné rány – jedna vedená napříč, další vpravo – a ještě další směřovala výš do pravé části obličeje. Když se teď podívám na svůj hrudník, vidím řadu ran uprostřed a dvě sečné rány vpravo dole. Další rána

mi způsobila poranění v horní části pravého stehna. Jiná mě zasáhla do levé strany úst a ještě jiná do čela, v úrovni vlasové linie.

A pak tu byl nůž v oku. Ten nejkřutější úder, hluboká rána. Ostří proniklo až k optickému nervu, zrak nepůjde zachránit. Oko bylo pryč.

Muž do mě divoce bodal, řezal a sekal, nůž přilétal a odlétal, jako by žil vlastním životem, a já padal dozadu, pryč od útočníka, zatímco ten se dál rozmachoval; svalil jsem se na zem a silně se udeřil do levého ramene.

Někteří diváci – neochotní vystoupit ze svého obrazu světa a zjistit, co se doopravdy děje – usoudili, že jde patrně o uměleckou performanci s cílem zviditelnit téma spisovatelů v ohrožení, o němž jsme měli diskutovat.

Dokonce i Henrymu Reeseovi, sedícímu s námi na jevišti, chvíli trvalo, než si poopravil svůj obraz reality. Potom uviděl, že mi ten chlap „jde po krku“ a že krvácím.

Co se stalo dál, bylo ryzí hrdinství.

Henry tvrdí, že jednal „instinktivně“, ale já si tím nejsem jistý. Henrymu je, stejně jako mně, přes sedmdesát, kdežto A. byl čtyřiadvacetiletý, ozbrojený mladík rozhodnutý vraždit. Přesto se k němu Henry rozběhl a vrhl se na něho. Podle mého názoru by bylo přiléhavější říct, že jednal v souladu se svou přirozeností. Jinými slovy tak, jak to má v povaze. Byl odvážný, protože je, kým je.

A potom se podle své přirozenosti zachovali také lidé z obecnstva. Nevím, kolik diváků mi přispěchalo na pomoc, ale z perspektivy ležícího člověka jsem viděl, jak se kupa lidí pokouší zadržet mého skorovraha, přestože je mladý a silný,